

Nr 60

Av herr Nilsson, Ferdinand, m. fl., om åtgärder för förstärkande av jordbruk med skog.

Nu gällande riktlinjer för svensk jordbrukspolitik har angivits i 1947 års riksdagsbeslut. De uppdrogs av regeringen genom dåvarande jordbruksministern på grundvalen av en utredning verkställd av 1942 års jordbrukskommitté. Däri åsyftades att ge åt den inom jordbruket sysselsatta befolkningen möjligheter till en med motsvarande folkgrupper inom andra näringar likvärdig ekonomisk ställning. En av förutsättningarna härför angavs vara en genomgripande strukturrationalisering av brukningsenheterna. I vidsträckta delar av vårt skogrika land är jordbruket för sin existens fast sammanknutet med skogsnäringen. För att i dessa bygder bringa de många ofullständiga jordbruk, som utgör sina brukares huvudsysselsättning, till avsedd bärighet, måste man enligt 1947 års beslut genomföra en förstärkning av jordbruken med jordbruksjord eller skog. Såsom förhållandena är blir det i sådana fall i största utsträckning en fråga om att komplettera brukningsenheterna med skog.

Problemet har av dåvarande jordbruksministern förelagts riksdagen i proposition (75: 1947 s. 213 ff). I sitt av kamrarna godkända utlåtande (nr 2/1947 s. 82) gav det särskilda utskott, som behandlade propositionen, sin avslutning till förslaget bl. a. beträffande vad departementschefen anfört angående jordbruks förstärkande med skog. I propositionen framhölls att ett genomförande av skogskompletteringen syntes utgöra en förutsättning för att man i skogstrakterna skall kunna uppehålla jordbruk i önskvärd omfattning och på ett effektivt sätt utnyttja den till jordbruket anknutna arbetskraften. Särskilda utskottet uttalade i anledning av invändningar, som rests mot förslaget ur olika synpunkter, att den i propositionen avsedda förstärkningen av jordbruk med skog syntes kunna genomföras utan menlig inverkan beträffande de övriga intressen som borde beaktas i sammanhanget.

Här föreligger sålunda ett till skogsbygdernas jordbruksbefolkning i bindande form avgivet löfte från båda statsmakterna, från regering och partier, jämförbart med de utfästelser som gjorts till andra grupper angående full sysselsättning, angående folkpensionernas värde o. s. v. Med fog har emellertid i de av dåvarande regeringen godkända direktiven till 1951 års jordbruksutredning konstaterats, att den enligt beslutet erforderliga skogskompletteringen endast i begränsad omfattning kommit till stånd. Med hänsyn härtill och till den centrala betydelse, som frågan om förstärkande av ofullständiga jordbruk med skog har i de skogrika delarna av landet, gav den dåvarande jordbruksministern utredningen i uppdrag att verkställa en översyn

av vad som behöver ändras eller tilläggas för att åstadkomma bättre effektivitet beträffande skogskompletteringen.

Som grund för utredningen lades i direktiven de år 1947 uppdragna allmänna riktlinjerna för rationaliseringsverksamheten. Därvid skulle undersökas huruvida de gällande reglerna om statligt ekonomiskt stöd vid kompletteringsförvärven av skog är lämpligt utformade. Stödet borde även i fortsättningen i regel lämnas i form av lån för att möjliggöra förvärven men lånevillkoren omprövas med hänsyn tagen till skogens karaktär av långsiktigt investeringsobjekt. Undersökningen borde också avse möjligheten att i undantagsfall lämna bidrag för att underlätta skogsförvärven. Likaledes borde uppmärksammas möjligheterna att förenkla förfarandet, då skogsmark i allmän ägo anses böra disponeras för rationaliseringsändamål. Möjligheterna att genom byte av skogsmark underlätta förstärkning av här avsedda jordbruk med skog borde omprövas.

Jordbruksrationaliseringsutredningens betänkande om jordbruks förstärkande med skog (SOU 1957: 8) avgavs i januari 1957. Tidigare har därefter proposition i ärendet varslats, men i år har ingenting avhörts härom. Med stigande oro frågar man sig i vidsträckta bygder av vårt land, hur det skall gå med de förhoppningar, som väcktes av 1947 års löften. Det är här icke blott de många tusen hemmen det gäller, beträffande vilka statsmakterna konstaterat att möjligheten av en tillfredsställande betryggad utkomst är beroende av den avsedda förstärkningen av det lilla jordbruket med skog. Det är också ett betydande antal kommuner, som redan drabbats hårt av avflyttningen och som med oro ser fram mot konsekvenserna av att ett antal brukningsenheter icke når upp till en bärighet, som kan ge förutsättningar för deras bestånd på längre sikt.

Avflyttningen från glesbygderna av en jordbruksbefolkning, som känt sig sviken i sina förhoppningar om en bättre tillvaro i de gamla bosättningsområdena, medför konsekvenser även för annan bosättning där. En viss grad av befolkningstäthet måste finnas som underlag för skolor, handelsbodrar o. s. v. Det är sålunda fråga om en successivt stegrad flyttning, som leder till folkflykt. I de tätorter dit man ofta drar sig medför en sådan utveckling krav på nya bostäder, nya eller utvidgade skolor, sociala anordningar m. m. Det måste framstå såsom en ur det allmännas synpunkt trängande uppgift att hellre — om också med vissa ekonomiska uppoffringar — söka uppehålla en befintlig levande bygd än att låta stora delar av landet alltmer avfolkas. Även ur dessa synpunkter framstår det som önskvärt, att 1947 års beslut om skogskompletteringen effektivt genomföres.

Kompletteringen av fullständiga jordbruk är ett led i strävandena att bereda brukarna en med andra grupper likvärdig bärighet samt att skapa möjligheter för tryggad sysselsättning och arbetskraftens effektiva utnyttjande inom brukningsenheten. Att ett jordbruk skall ge sin ägare hans huvudsakliga sysselsättning synes utgöra en naturlig förutsättning för att kompletteringen med statens stöd skall genomföras. Gränsdragningen kan väl inte alltid göras klar och bör inte heller vara det med hänsyn till de skiftande

förhållandena i landets olika delar. Kompletterings omfattning och de ekonomiska förutsättningar, under vilka kompletteringen med skog med statens stöd skall genomföras, blir väl också ofta en fråga om vad som i föreliggande fall kan befinnas möjligt och lämpligt. Nu gällande jordförvärvslagstiftning tillåter i överensstämmelse härmed en målsättning åsyftande att skapa med hänsyn till omständigheterna ändamålsenliga brukningsenheter. Tillgången till sysselsättning även utanför det egna jordbruket är i samband härmed en faktor att taga hänsyn till. Ur denna synpunkt bör beaktas önskvärdheten att i skogsbygderna genom komplettering med skog ge bättre utsikter till framtida bestånd åt även småbruk av sådan storlek, att därå behövs eller kan hållas häst. Tendenserna inom de stora skogsbolagen att mer och mer anlita egen årsanställd arbetskraft minskar betydelsen av att utnyttja mera tillfällig arbetskraft och stärker arbetsgivarens ställning gentemot denna. Det framstår därför som önskvärt, att den på en ort fast bosatta jordbruksbefolkning, vars möjligheter att erhålla arbete på annans skog blir allt osäkrare och beroende av växlande förhållanden, genom det allmännas stöd för förvärv av egen skog i viss utsträckning erhåller en tryggare ställning.

Frågan om genomförande av successiva förstärkningar av ett mindre jordbruk har berörts av 1951 års riksdag. I sådant sammanhang har understrukits ett uttalande i proposition nr 75: 1947, vari dåvarande jordbruksministern beträffande den framtida strukturrationaliseringen av jordbruk framhöll, att förhållandena inte alltid torde medge så långt gående utvidgningar av ett ofullständigt jordbruk, att detta därigenom kan komma att bedömas som fullständigt. Även om åtgärden icke kunde betraktas som en etapp på vägen mot en ytterligare utvidgning av jordbruket, kunde man få nöja sig med en mindre omfattande förbättring. Förutsättningen måste dock i sådana fall vara, att ifrågavarande brukningsenhet blir sådan, att den verkligen har möjlighet att bestå på lång sikt.

Med hänsyn till de allmänna synpunkterna av närings- och befolkningspolitisk art liksom ur social rättvisesynpunkt måste frågan om skogskompletteringen lösas. Målsättningen har, såsom ovan berörts, i enlighet med 1947 års riksdagsbeslut angivits vara att i anslutning till angivna utgångspunkter i största möjliga utsträckning förstärka ifrågavarande brukningsenheter i de mera skogrika delarna av landet, så att vad som brister i jordbrukets lönsamhet uppväges av tillgången på egen skog och det kombinerade jord- och skogsbruket sålunda kan ge åt brukaren hans huvudsakliga sysselsättning och skälig utkomst.

Av vårt lands enligt siffror beräknade för 1956 till nära 22,5 milj. hektar anslagna skogsmark anges 10,8 milj. hektar vara i bolagshand eller utgöras av kronoskog eller annan skog i allmän ägo. Härav är mer än hälften bolagsskog. Beträffande de jordbruk som enligt 1947 års beslut avses skola göras till föremål för komplettering har jordbruksrationaliseringsutredningen efter omfattande undersökningar konstaterat, att det i stora delar av landet — främst i Norrland samt i de mellansvenska skogsbygderna men även fler-

städes på andra håll — föreligger förutsättningar att genom komplettering med skog vinna goda resultat. Utredningen uttalar, att en sådan komplettering på grundval av 1947 års riktlinjer och enligt utredningens förslag inte kommer att för landet i sin helhet vara av en storleksgrad, som innebär någon mera betydande förskjutning beträffande den nuvarande fördelningen mellan berörda ägarkategorier. Detta utesluter ingalunda, att den för vissa landsdelar kan bli genomgripande.

Enligt uttalande i propositionen 75: 1947 av dåvarande departementschefen borde kronan icke undandraga sig att medverka vid komplettering utan ställa mark till förfogande då sådana förhållanden föreläge att man, om ägaren varit underkastad bestämmelserna om expropriation för kompletteringsändamål, hade kunnat expropriera. Huruvida kronan därutöver skall ställa mark till förfogande borde enligt departementschefens mening bli beroende av prövning från fall till fall. Särskilda utskottet uttalade 1947 att avgörande borde bli vad som vid planering av rationaliseringsåtgärden befunnits vara den lämpligaste lösningen. Denna borde man söka genomföra utan avseende på vem som äger marken. Under sådana förhållanden funnes förutsättningar att med hjälp av kronoskog genomföra kompletteringsföretag i åtskilliga fall. I synnerhet gällde detta om utnyttjandet skedde så, att, då lämpligt belägen skog ej kan erhållas utan kompensation och svårigheter föreläge att lämna sådan, bytesskogen kunde erhållas av lämplig del av kronans skogsinnehav.

Beträffande skogsmarkens fördelning mellan ägarkategorier förtjänar uppmärksammas, att kronan under åren 1930—1954 ökat sitt innehav av skogsmark med en areal, som med 80 559 hektar överstiger den under samma tid försålda kronoskogen. Om exempelvis som ett led i en omfattande kompletteringsåtgärd ett bolag avyttrar sitt innehav av spridda mindre skogskiften inom jordbruksbygd för en serie kompletteringsändamål under förutsättning att det erhåller i utbyte samlad skogsmark i ren skogsbygd, så är detta till gagn för både jordbruk och industri. Det framstår som skäligt, att kronan för att främja sådana betydande allmänintressen icke undandrar sig att tillhandahålla skog från sina ofta i ren skogsbygd belägna innehav. Ett särskilt skäl härför synes vara, att kronan inte är underställd restriktioner beträffande sina inköp av sådan art som nämns i jordförvärvs- och bolagsförbudslagstiftningen. Ur skogsekonomisk synpunkt bör även observeras att ett förfarande som ovan angivits icke torde innebära oekonomisk uppsplittring av stora välarronderade skogsskiften utan tvärtom leder till att splittrade småskiften, som föga lämpar sig för storskogsbruk, förenas med närbelägen bondeskog till bättre enheter, medan den samlade skog som kronan avyttrar förblir samlad och fortfarande skötes som storskogsbruk.

Önskemålet om en bättre arrondering av skogsinnehaven berör ett betydelsefullt problem, inte enbart för bondeskogsbruket utan även för skogsbolag, som innehar betydande arealer av en gång uppköpt bondeskog, om än i mindre utsträckning för kronan. Enligt på jordbruksrationaliseringsutredningens uppdrag verkställd undersökning har det beräknats, att

inom norra Sveriges kustområde, nordsvenska mellanbygden och jämtländska silurområdet finnes dylik kronan och bolag tillhörig skogsmark till en areal av omkring 440 000 hektar. I vissa andra landsdelar är läget föga anorlunda. Det framstår som betydelsefullt, att de byten av skogsmark, som i direktiven 1951 anbefallts såsom medel att främja skogskompletteringen, blir till gagn inte bara för bondeskogsbruket utan även för övriga ägarkategorier.

Prisfrågan är ofta av avgörande betydelse när det gäller att komplettera ett ofullständigt jordbruk. I regel är det vid kompletteringsköp fråga om ökad skuldsättning, och om priset dessutom blir avskräckande, underlättar det inte att företaget kommer till stånd. Detta gäller redan vid köp i öppen marknad. Och när köp ifrågasatts från kronan eller från ett bolag, som visar föga förståelse för önskemålet, har man på jordbrukarhåll mången gång ansett sig ha fog för omdömet, att den presumtive säljaren just i prissättningen funnit sig ha en ganska effektiv spärr.

Beträffande kronan förefaller det rimligt att kräva, att man vid beräkning av ett skogsskiftes värde inte skall räkna med en kapitalisering av skogens avkastning till en räntefot, som väsentligen avviker från den som statsmakterna själva vill upprätthålla när det gäller näringslivet.

Kronan har, som berörts, obeskuren rätt att förvärva jord och skog. Det framstår som skäligt, att kronan vid försäljning för kompletteringsändamål icke bör kräva högre pris än den själv vid sina inköp vill tillämpa. Även när det gäller förvärv från bolag, som inte har karaktär av byte, och bolaget då får rätt att göra motsvarande inköp, förefaller det rimligt att det inte bör ifrågasättas högre prisnivå vid bolagens försäljning än som är regel i öppna marknaden där kompensationsköpen sker.

I regeringens direktiv för 1951 års jordbruksrationaliseringsutredning berördes önskemålet, att de för kompletteringsändamål erforderliga statliga garantilånen, när det gäller förvärv av skogsmark, skall få en utformning, som möjliggör större hänsynstagande till skogens karaktär av långsiktigt investeringsobjekt. Härvid är det betydelsefullt hur den skogsmark, som i olika fall förvärvas, är beskaffad. Erfarenheten ger i olika sammanhang vid handen, att såväl kronan som skogsbolagen i åtskilliga fall betingar sig ett sådant pris för den avverkningsbara skogen, att jordbrukaren ser sig nödsakad att låta säljaren behålla en större eller mindre utstämpling. Andra gånger kan förvärven komma att omfatta skogsskiften som icke varit i de bästa händer innan de salufördes och blev tillgängliga för kompletteringsändamål. Förvärven kan med hänsyn till framtiden likväl framstå som önskvärda, ehuru det omedelbart aktuella värdet av förstärkningen icke blir den önskvärda. Betydelsen av skogen som inkomstkälla för ögonblicket reduceras, medan skogsvårdande arbeten som först på längre sikt blir lönande utgör de närmaste uppgifterna. I sådana fall ligger behovet av att det är möjligt så utforma lånevillkoren, att amorteringar och i viss utsträckning även räntebetalningen bringas i överensstämmelse med en vid lånets beviljande godkänd skogsvårdsplan. Det är nödvändigt, att lantbruksnämnderna

får en betydande frihet att på erforderligt sätt anpassa lånevillkoren. De förslag som jordbruksrationaliseringsutredningen förordat synes därför välbetänkta. I överensstämmelse härmed bör den tid inom vilken amortering av lånen senast skall påbörjas kunna förlängas från sex till femton år, då det är fråga om kompletteringsförvärv av huvudsakligen skogsmark. Amorteringstiden vid dylika förvärv bör likaledes kunna utsträckas, dock så att lånet blir till fullo återbetalat senast under femtionde året efter dagen för den första utbetalningen. — För närvarande kan uppskov med räntebetalningen medges i högst två år, men möjlighet synes vid skogsförvärv böra finnas att utsträcka denna tid till högst femton år. Det kan därvid befinnas lämpligt att den upplupna räntan lägges till kapitalet och småningom betalas i samband med övriga amorteringar.

De möjligheter som sålunda ges till skälig avvägning av lånevillkoren bör i varje särskilt fall lämpas till skogsskiftets beskaffenhet liksom till låntagarens ekonomi. Detta innebär, att de maximala tiderna för uppskov med räntebetalning och amorteringar endast i undantagsfall torde ifrågakomma.

De statliga garantilånen löper på grund av den säkerhet som statens ansvarsförbindelse innebär med förhållandevis låg ränta. Detta har under vissa tider på olika områden där systemet med sådan lånegaranti tillämpats medfört svårigheter att få garantilån placerade då kreditgivarna föredragit att med något större risk tillgodogöra sig högre ränta vid andra placeringar. Skall komplettering av jordbruk i avsedd omfattning kunna komma till stånd torde därför särskilda avtal med kreditgivare vara erforderliga, som säkerställer att lån erhålles.

I jordbruksrationaliseringsutredningens direktiv beröres tanken att i särskilda fall bidrag skall kunna utgå för att möjliggöra avsedd komplettering. En komplettering av en brukningsenhet med skog torde som regel vara till sådan fördel för jordbrukaren att bidrag för detta ändamål inte är erforderligt. I undantagsfall då hinder föreligger av ekonomisk art att en i och för sig för framtiden betydelsefull förstärkning av en brukningsenhet som tryggar dess bestånd skall kunna genomföras synes det vara ett allmänintresse att även i bidragsform ett stöd lämnas. I sådana fall synes formen med avskrivningslån kunna ifrågasättas.

I jordbruksrationaliseringsutredningens betänkande om komplettering av jordbruk med skog beröres frågan om särskilda lagstiftningsåtgärder för åstadkommande av en förbättrad arrondering av skogsskiften i samband med skogskompletteringen. Frågan är i annat sammanhang under utredning av 1954 års fastighetsbildningskommitté. Utredningen framlade emellertid förslag om för viss begränsad tid gällande lagstiftning i avvaktan på fastighetsbildningskommittéens betänkande. Sedan dess har flera år förflutit, och det torde vara att hoppas att detta betänkande icke länge kommer att låta vänta på sig. Vidare har 1955 års skogsvårdsutredning nyligen framlagt förslag avseende stöd åt samverkan för gemensamma skogliga åtgärder m. m. Då hithörande frågor torde komma att beaktas vid ställningstagande till denna framställning, beröres den icke heller här.

Under åberopande av vad som i motionen anförts hemställas,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte göra fram-
ställning om proposition senast till 1960 års riksdag, av-
seende åtgärder för förstärkande av jordbruk med skog i
anslutning till de riktlinjer som ovan berörts.

Stockholm den 23 januari 1959

Ferdinand Nilsson

Olof Pålsson

Ivar Johansson

i Kungsängen

Nils-Eric Gustafsson Axel Emanuel Andersson Nils Theodor Larsson

i Byske

Sven E. Sundin

Bertil Jonasson